

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

Toth-Szabó Pál: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Az Ipolyi jutalommal kitüntetett pályamű. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. 8-r. 1—474 lap.

Husz János hitújítása kiemelte a középkori világ megszokott rendjéből és hosszú véres háborúkba kergette Csehországot. Ezek a harcok világitotta k bele először mélyen a hűbéri berendezkedés gyengébe társadalmi, de az evvel elválaszthatatlanul összefüggő katonai téren is. Felületes szemmel nézve érthetetlen, hogyan tudott egy maroknyi nép szembe szállani egész környezetével és győzni. Csak akkor válik érthetővé, ha a harcok történetét az egymással küzdő erők összetételét pontos vizsgálat alá vesszük. A huszita mozgalmak világos előadása lehetetlen a hadtörténelmi tényezők részletes elemzése nélkül. A cseh nép hitében egyesülve nemzetté alakult, legalább is arra az útra lépett, mely az újabbkori értelemben vett nemzetté formálódáshoz vezet. S ez a titka sikereinek. Minden egyéb járulék, a nagy idők meghozzák a maguk nagy embereit, s lehetővé teszik, hogy minden tehetségüket kifejtsék. Ez történt Csehországban, a mivel szemben a katolikus Európa zilált képet mutat, egységes fellépésre, ereje kihasználására merőben képtelen. A háborúkat is mindössze két tényezője vívta komolyan, a német tartományok és — Magyarország.

Toth-Szabó Pál könyve Magyarország szereplésének adja a történetét. A huszitizmus nem hadtörténelmi jelenség első sorban, de az is. Ugyanúgy a munka, nemcsak a határon átcsapó szellemi áramlattal foglalkozik, de a harcok története s a mozgalom előidézte hadügyi változásokkal is. Vasszorgalmu kutatásra és rendkívül bő anyagra támaszkodik a szerző, a szellemi és politikai mellett a korszak hadtörténelmi oldala is megelevenül előttünk.

Részletesen leírja a bátyja örökségének elfoglalására induló Zsigmond király seregét és a magyarok küzdelmeit a támadó háborúban.

A személyi adatok olyan tömegét hozta napvilágra, melyhez hasonlót egyetlen idevágó leírásban sem találunk. A hanyatló középkor katonai téren megtette, a mit tehetett. A csehek sikereinek okát szerző nagyon helyesen nem annyira a katolikus rész gyöngeségében, mint inkább Zižka hadvezéri képességei és népe szervezetében keresi. Szemléletes képen mutatja be, kikből állott és hogyan alakult ki a huszita sereg. Majd reátér harczmódja ismertetésére és elég részletesen méltatja a szekérvárat és jelentőségét. Kár hogy nem választja el határozottan Zižka újítását attól az örökségtől, melyet az előbbi nemzedékektől vett át. Véleménye szerint győzelmes hadviselésük egyik oka az a körülmény, hogy csapataik szekereket használtak a haditerületen. «Hogy embereit a menetelés fáradalmaitól megkimélje, a csapatok mellett megfelelő számú hadiszekereket alkalmazott, átlag ezer embernél ötvenet». Ezeken szállította felszerelését, lövegeit és embereit, ezeken «csapott váratlanul az ellenségre». Szekerek felhasználása csapatszállításra már a XIV. században igen megszokott, Zižka ezt az eljárást igen jól ismerte, de nem jobban mint ellenségei. Tisztán ez a tény nem tette volna jellegzetessé fellépését, az ő paraszt harczosai nemcsak a kényelmi szempont okából becsülték meg szekereiket, a mozgó szekérfal diadalai elsőrendű osztályosa lett a lovaghadak ellenében. Szerző a hadügyi előzményekre nem volt tekintettel. Innen a két különböző jelentőségű tényező, a seregszállítás ismert módja és a győzelmes ütközet, egymás mellé állítása — de igen világosan látja, hogy a csaták kimenetelét természetfeletti tényezőknek kellene tulajdonítanunk, ha nem fogadnók el Aeneas Sylvius előadását a sorba fejlődött, lövegekkel megpakolt szekerek felvonulása és csataközben végzett bekerítő mozgulatairól. Találó szkepszissel jegyzi meg, Max v. Wulf álláspontjáról, mely szerint a szekérvár tisztán defenzív czélokot szolgált, hogy ilyen módon nem értjük «Miért futottak állandóan a németek elől a husziták, meg hátul és nem megfordítva».

Még Zižka életében kitűnt, milyen veszedelmet jelent a huszita hatalom magyar földünkre nézve. 1423-ban történt az első támadás a Felvidék ellen. s a szekérvár hat napos szorongattatás daczára, baj nélkül tért vissza Csehországba. Holy Prokop vezérsége idején pedig egyenesen tervszerűekké válnak a külföldi kalandozások, melyekből sajnos jelentékeny rész esett Magyarországra. A betörések leírása, mely különösen az okleveles anyag rendkívül széleskörű felhasználása miatt mintaszerű kiváló forrása lesz a jövőndő kutatásoknak. Egy kifogásunk lehetne mindössze. Szóra sem érdemesíti Pessina művét a «Mars Moravicus» első részét. A morva író értesülései a husziták magyar hadjáratait illetőleg

olyan gazdagok, hogy ideje volna már pontosan kimutatni forrásai hiteles vagy hamis voltát. S míg ennek a kérdésnek önálló tárgyalása szorgos kutatást és elmélyedést követelne a csak erre vállalkozótól, szerzőnk részére, hatalmas anyaga birtokában, alig jelentett volna munkatöbbletet. Ha nem többet, csak néhány jegyzetet szentelt volna ennek a czélnak, külön hálára kötelezte volna a magyar hadtörténetírást. A huszita veszély volt a közvetlen oka annak, hogy Zsigmond kora megkísérelte, a hazai hadügyek rendezését. De tételes reformok nem történtek. Méltán hangsúlyozza a munka, hogy az 1435-iki törvény nem hozott lényeges újításokat. Ha mégis, úgy látja, hogy a telemekatonaság lett a nemzeti haderő alapjává, be kell vallanunk, hogy az egykorú részletkimutatások és a későbbi fejlődésből mást látunk. És pedig azt, hogy a bandériumok döntő fontossága továbbra is megmaradt.

A lipani csatában elbukott a huszitizmus kiengesztelhetetlen és támadó eleme. Az erőviszonyok eltolódtak a katolikusok javára. Albert király ostrom alá tudta fogni Tabort, noha ellene már nyíltan sorompóba lépett Lengyelország is. De döntő győzelmet ő sem tudott kivívni, a királyi teljhatalom kérdése nyílt kérdés maradt. Ám a mozgalom katonai hatása Lipan után más formában még sokáig élt. A cseh hadinép szétszóródott a szomszédos országok területén és a hadügyekre mindenütt nagy befolyást gyakorolt. Magyarországra különösen, de ennek részletes kimutatására a könyv nem terjeszkedik ki. Bőségesen leírja ellenben az eseményeket, melyek a husziták felvidéki uralmát illetik, s melyek középpontjában a nagyhatalmu Giskra személye áll. Neki és társainak gondolkodás és érzület dolgában alig van már közük Zižka korához, de katonai minőségük tekintetében annak leszármazottai. Nemcsak zsoldrendszerüket és belső szervezetüket hozták magukkal, de harcmódjukat is. Szerző ezt ismét úgy fejezi ki, hogy Giskra gyalogosait hadiszekereken szállította és ez sikerei egyik titka; erre nézve is fennáll tehát, előbbi megkülönböztetésünk. Megemlíti a táborok huszita eredetét és jelentőségét, majd a csehek török elleni szerepét, de ezt épen hogy érinti. Annál jobban érdeklik a Giskra mellett önállóan szervezkedő huszita kötelékek, a bratrik; kik míg Mátyás meg nem rendszabályozta őket, valóságos elemi csapát jelentettek Felvidékünkre. Hatalmuk és társadalmuk nemcsak a magyar határig terjedt, nemzetközi volt a szó szoros értelmében. Magyarok is a kadtak köztük, (Csicseri Zsigmond = Pan Bradacs) és sok jónevű idegen nemes, pl. a sokat emlegetett Wlczek Venczel és Hag Ferencz, ki később Mátyás szolgálatában, Sabac ostrománál halt hősi halált. Giskra jóllehet nem állottak közvetlen rendelkezése alatt, mindvégig tartotta velük a rokonságot.

A lengyel királynak megígérte, hogy megnyeri számára a német lovagrend seregében küzdő «testvére»ket, hiszen azok valamennyien az ő szolgálói. S ugyancsak a cseh király is, Podjebrád György, ápolta a velük való viszonyt, hogy alkalomadtán felhasználhassa őket, ellenségei ellen. Nagy számban szolgáltak a Hunyadi-párt, különösen Szilágyi Mihály hadaiban is. Giskra hatalmi állásának legjobb jellemzője, hogy Mátyás ellen királyjelöltreől akart gondoskodni, a lengyel király személynében. Majd a császárhoz pártolt, ki Ausztria főkapitányává tette, s csak mikor az egész ország Mátyás táborába gyült, hódolt meg a nemzeti király előtt. Két párhuzamba hozható megállapítása érdekes hozzávetésre adhatna alkalmat. Megemlíti, hogy már Mátyás trónra lépte előtt megtörtént, hogy a csehek zavargásainak véget vetendő az ország zsoldjába vették őket. Miután pedig Mátyás egyenesen belőlük szervezte állandó hadseregét, lehet, hogy a későbbi fekete sereg felállítására, kezdetben egy negatív szempont, a nyugalom biztosítása vezette az uralkodót. Az a tény, hogy fészkeik jó részét pénzzel kellett megszerezni, igen lehetségessé teszi ezt a megoldást. Uralma elején igen gyenge volt a Mátyás Magyarországja. Csak Kosztolány elestével áldozott le a bratrik napja, kik nem léptek a királyi seregbe, elhagyták az országot.

Igen fontos és nagyjelentőségű, a mit a csehek várépítkezéseiről mond. Tagadja t. i., hogy ezek igazi várak lettek volna, legtöbbjükét alig néhány nap alatt emelték, valamennyi fából való. Ítélete minden tekintetben helytálló. A huszita várak egyike sem más, mint egy-egy megerősített tábor, csak az épületanyagra való hivatkozás elfogadhatatlan. A XV-ik századból nem egy kemény ostrommal dacolni képes, fontos favárat ismerünk. Fából készült a sok vérrel megvett Sabác és hogy többet ne mondjunk a Narenta torkolatánál emelt magyar erősség is.

A nagy buzgalommal és odaadással írt könyvet, melyet száz legnagyobb részt kiadatlan oklevélszöveg egészít ki, őszinte elismerés illeti. Valóságos kincsesbányája a huszitákra vonatkozó történeti anyagnak. Ha a jövő foglalkozni fog a cseh háborúk eseményeivel, a kutatások és következtetések Tóth-Szabó Pál munkájából fognak kiindulni.

Tóth Zoltán.

Stegemann Hermann: . Geschichte des Krieges.
Stuttgart-Berlin. Deutsche Verlaganstalt. 1917. 8-r. I. kötet 444 l. és 5 drb. színes vázlat. Ára 14 márka. II. kötet: 504 l., 4 drb. színes vázlattal. Ára 16-50 márka.

A világháborút tárgyaló irodalmi termékek hatalmas tömegében maradandó értékű és valóban magas színvonalon álló mű. A szerző neve nem ismeretlen azok előtt, kik a háború folyamán főként a svájci újságokat és ezek között a Bernben megjelenő Bund-ban olvasták a szerzőnek a hadi helyzetre vonatkozó és időnként megjelenő talpraesett cikkeit.

A rendelkezésre álló anyag csoportosítása, megrostálása, összehasonlítása, felülbírálása és feldolgozása becsületére válik az írónak, a ki katonai tudásának is fényes bizonyítékát adja. A valóban megtörtént események felismerése, összefoglalásai, bírálati és következtetései megragadják az embert. Hogy minő roppant nagy munkát végzett az író, azt csak az képes némileg is felfogni, a ki a világháború eseményeit állandóan és nagy figyelemmel kísérte.

Elüt az eddigi megjelent összes és majdnem kivétel nélkül egyoldalú és felette száraz hadtörténelmi művektől. Könnyen érthető és a mennyire egyelőre lehetséges volt a részletekbe is elmélyedő egészét alkotott, melynek különös bece még könnyed irálva is. *A hadtörténelmi irodalom terén eddigelé még nem láttunk ily szép és mindvégig érdekfeszítő munkát.* Leírásai világosak, tárgyilagossága pedig messze fölülmulja a világháborúra vonatkozó eddigi összes műveket.

Az *első kötet* a világháború kitörésének napjától 1914 szeptember 15-ig lezajlott eseményeket foglalja össze, vagyis addig jut, a mikor a németek a Marne-menti csatát félbeszakítják és az Aisne mellékére vonulnak vissza, a mikor a tannenbergi diadal és a mazuri csata után az oroszok kitakarodnak Kelet-Poroszországból és a mikor Magyarország és Ausztria hadseregei véres tusák után a Szan folyó mögé húzódnak vissza az oroszok roppant nagy ereje elől. A könyv felosztása a következő: előzmények, az európai katonai helyzet, a nyugati hadszíntér eseményei 1914 szeptember 15-éig, azután a keleti hadszíntér eseményei ugyancsak 1914 szeptember derekáig, még pedig: hadi események Kelet-Poroszországban és hadműveletek Galicziában.

A bevezetésben a szerző a háború előzményeinek fontosabb körülményeit világítja meg okmányok és egyéb bizonyítékok alapján, a mihez a maga megjegyzéseit is hozzáfűzi. Európa katonai helyzete című fejezetében elénk tárja mindazt, mit a háborúba keveredett államok fegyveres erőire nézve szükségesnek tart.

Könyvének legtekintélyesebb részét természetesen a hadi események leírása alkotja, a mihez a berni Bund-ban megjelent nevezetesebb cikkeinek kivonatait is csatolja.

Az adatok tömkelegében itt-ott szokatlan, de jól eső és a lényegét

nem rontó költői lendülettel írja le a fontosabb eseményeket ; *a magyar és az osztrák hadvezetőségre vonatkozó fejtegetései pedig fölötté hízelgők ott, a mikor azt vizsgálgatja, hogy az ellenfelek közül tulajdonképen ki érte el a hadműveleti célt.*

A vázlatok egyszerűek és áttekinthetőek és csak azt tartalmazzák, a mi a művelt közönség számára a nagy háború megértéséhez föltétlenül szükséges.

A könyv politikai részének kútforrásai : a nyilvánosságra hozott diplomáciai iratok és egyéb politikai művek ; a pusztán hadtörténelmi rész alapjául szolgáltak : a hadvezetőségek jelentései, az újságok hírei és egyéb hivatalos kiadványok, továbbá tábori levelek.

A *második kötet* tartalma : hadi események 1914 szeptember derekától 1915 február 21-éig. Részei a következők. Nyugati hadszíntér : csata az Aisne mentén, Antwerpen ostroma, a flandriai csaták, állásharcok, a francziák támadásai, a németek ellentámadásai és végül ismét az állásharcok ; keleti hadszíntér : a szövetségesek előnyomulása a Szan folyó felé, ugyanezek visszavonulása a Szan alól, az oroszok előnyomulása az Angerapp és a Warte felé és Bochnia alá, harcok a Visztula és a Nyjemen közén, küzdelmek a Kárpátokban és a szövetségesek ellentámadásai. A csatáknak szinte végtelen sorában sűrűen találkozzunk dicső honvédeink hősi tetteinek pártatlan és meleg méltatásával.

A dolog természetéből következik, hogy a szerző nem alkothatott tökéleteset, de rendkívülit igen és majdnem művészi eltervezésben tárja elénk a világháborúnak szédítően nagyarányú eseményeit.

Kriegsberichte aus dem grossen Hauptquartier.

Deutsche Verlagsanstalt. Stuttgart-Berlin. 8- r. 1915—1917. 16—28. l.

A világháborúra vonatkozó németországi irodalmi termékek közül az, mely félhivatalos jellegénél fogva egyes események népszerű megismerésére vezet. Legnagyobb részüket a Wolff ügynökség révén a németországi napilapok is közölték annak idején. Semmiesetre sem mélyen szántó és adatok halmazával teli kis könyvecskék. Főként azok sikerültek a legjobban, a melyekhez egyszerű vázlatokat is csatoltak.

Bennünket főként a következők érdekelnek:

4. szám. Die deutschen Truppen in den Karpathen;
5. szám. Aus den Kämpfen im Osten. Aus den Karpathen
7. szám. Die Durchbruchschlacht in Galizien bis zur Einnahme von Przemyśl ;
8. szám. Die Schlacht in Galizien ; Von Przemyśl bis Lemberg;
13. szám. Die Kämpfe in Serbien;

15. szám. Schulter an Schulter mit unseren Verbündeten ;
 16. szám. Auf den Spuren der Bug-Armee ;
 17. szám. Die Frühlingskämpfe 1916. ;
 20. szám. Die russische Sommeroffensive 1916. ;
 22. szám. Der Dobrudscha-Feldzug ;
 23. szám. Aus den Kämpfen der deutschen Karpathentruppen (1916) ;
 24. szám. Die Operationen des Alpenkorps vom Roten-Turm-Pass bis Titu. Die Eroberung von Tutrakan ;
 25. szám. Der Einbruch in die Walachei. Der Vormarsch der Donau-Armee von Bukarest auf Braila ;
 27. szám. Kämpfe des Korps Morgen von Campolung bis Focsani. Schlacht am Arges.

Csodálatos dolog és nagyon káros is, hogy nálunk még nem akadt élelmes vállalkozó hasonló népszerű füzetek kiadására. Nemesak hiányát érezzük ezeknek, hanem kötelességünkbe is menne a nagyközönségnek általában való tájékoztatása azokról a rettenetes, de egyszersmind dicső küzdelmeinkről, a melyeken a jövődő épül fel.

Görgei Albert : Görgei Arthur 1818—1916. Igló, Szepesi Lapok nyomdavállalata. 1917. 8-r. 127 l.

Rövid kézikönyv Görgei Istvánnak a tábornokról szóló munkájából merített szemelvények alapján azok számára, kiknek, hogy egészen őszinték legyünk, nincsen türelmük tudományos ízű hosszabb művek olvasására.

«A magyar történészek egy része, írja a szerző könyvének előszavában, a Kossuth-Görgei kérdésből politikát csinált és a helyett, hogy az ügyet magasabb nézőpontból ítélné meg, a két szélső politikai irányelv befolyása alatt dönti el azt. Mindaddig, míg történészeink e szélsőségeken nem tudnak felülemelkedni, az ítéletek Kossuth és Görgei felett tökéletlenek, részre hajlók s ennek folytán igazságtalanok maradnak.» Jelen sorai nem azoknak szólnak, kik az eseményeket politikai meggyőződésük szemüvegén keresztül jóhiszeműleg ítélik meg, sem azoknak, kik magukat történétíróknak nevezik és akik Görgeit megátalmodott tendenciával árulónak tisztelik s e célból az adatokat önkényesen csoportosítják, történelmi eseményeket egyszerűen letagadnak vagy más időbe helyeznek és hogy vádjuknak megadják a valószínűség látszatát, Görgei ifjúságáról mindennemű koholmányt terjesztenek, — de szánva vannak a nagyközönség azon részének, mely különféle okokból nem tanulmányozhatja a kérdést, de jóhiszeműleg elfogadja annak az utóbbi csoportnak, a gyűlölet talaján természetett valótlanságait.

A könyvecske részei különben a következők: Görgei ifjúsága és fejlődése (1818—1843.), forradalmi tevékenysége (1848—1849.), száműzetése Karintiában (1849—1867.) és végszó.

Mint kézikönyv megfelel és jó szolgálatot tehet.

Közlemények Szepes vármegye múltjából. IX. évfolyam, 1—4. szám. Dr. Iványi Béla: *A márkusfalvi Máriássy család levéltára 1243—1803-ig.* 8-r. Lőcse, 1917. LV—175 l.

Miként a szerző maga is írja *A Máriássyak és a Szepesség* című első fejezetének végén :

viharos szélről hajtott és hullámhegyről hullámtaréjra sikló vitorlálásként rohant végig a rég letűnt és soha többé vissza nem térő századokon. Nem volt feladata, de meg ideje és tere sem engedte, hogy a változatos és mozgalmakban gazdag családtörténet ezernyi kérdéseit apróra kidolgozza ; inkább csak érintette a Máriássy-család múltjának egyes érdekesebb részeit, csak vázolni, nagy vonásokban megrajzolni óhajtotta a családnak a Szepességen való elhelyezkedését, a családnak Istvánig és Istvánnal († 1516.) való emelkedését, a család és a Zápolyai-dinasztia közti szorosabb kapcsolatot, e dinasztia bukásával a család további emelkedéséhez fűzött remények szertefoszlását, de nemcsak ezt, hanem ezzel kezdetét és folytatását egy több százados küzdelemnek, a melynek hullámgyűrűi még a XVIII. századba is messze elvibrálnak és a melynek végső fellobbanása 1848/9 volt.

Könyvének hadtörténelmi vonatkozású részeiből kiemeljük : Batiz comest, a ki a harcmezőn is hírnevet szerzett magának és szűkebb hazájának, Istvánt, a ki a márkusfalvi kuriát várrá alakította át, Zsigmondot, Rákóczi kapitányát, majd Pált, Miklóst, Farkast, Gábort és Ádámot II. Rákóczi Ferencz kuruczjait, a hírneves Andrást, a későbbi bárót, a katonai Mária Terézia-rend vitézét és táborszernagyot és végül a szabadságharcz hőseit : Tiborczot, Jánost, Gyulát, Edét és Sándort.

A könyv második része a Máriássy-család levéltárának a története.

A szerző valóban beváltotta könyvének előszavában mondottakat, nevezetesen : hazafias és hasznos, de emellett kedves kötelességet teljesített, a mikor közkinccsé tette egy ősrégi, tiszteletreméltó család levéltárának emlékeit, egy olyan családot, a melyből még nem vezett ki a szűkebb haza és a régmúlt iránti rajongó és ragaszkodó szeretet, egy olyan családot, a melyben a hajdankor emlékeit megbecsülik, átértik, szeretik és élvezik.

Pilch Jenő
honvédtalvezéres.